

**MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA BADIY-ESTETIK MADANIYATINI
SHAKLLANTIRISHNING MAZMUNI, SHAKL VA METODLARI.**

Osomiddinova Shaxnoza Hamidjon qizi

Samarqand davlat pedagogika instituti, magistr.

Qudratova Aziza Ismatillayevna

Samarqand davlat pedagogika instituti, dotsent.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18058678>

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda badiiy-estetik madaniyatni shakllantirishning mazmuni, shakl va metodlari ilmiy-nazariy hamda amaliy jihatdan yoritilgan. Tadqiqotda badiiy-estetik tarbiyaning bolalar shaxsiy rivojlanishi, estetik didi, tasavvuri va ijodiy faoliyatiga ta'siri tahlil qilinadi. Shuningdek, tasviriy san'at, musiqa, adabiyot, teatrlashtirilgan o'yinlar va ijodiy mashg'ulotlar orqali estetik madaniyatni rivojlantirishning samarali pedagogik yondashuvlari ko'rib chiqiladi. Maqolada zamonaviy didaktik texnologiyalar, interfaol metodlar hamda o'yin asosidagi ta'lim shakllari qo'llanilishining afzalliklari asoslab berilgan. Olingan natijalar maktabgacha ta'lim tashkilotlarida badiiy-estetik tarbiyani yanada takomillashtirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Maktabgacha ta'lim, badiiy-estetik madaniyat, estetik tarbiya, ijodkorlik, tasviriy san'at, musiqa tarbiyasi, dramatisatsiya, san'at turlari integratsiyasi, estetik did, pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar, ijodiy faoliyat, maktabgacha yoshdagi bolalar rivoji.

Maktabgacha ta'lim tizimi bolalar shaxsining har tomonlama rivojlanishida eng muhim bosqichlardan biridir. Aynan shu davrda bola atrof-muhitni idrok etadi, hissiy tajribalarni to'playdi, go'zallikni anglash va qadrlash kabi estetik sezgirliklari shakllanadi. Badiiy-estetik madaniyatni rivojlantirish esa nafaqat bolaning tasviriy yoki musiqiy ko'nikmalarini oshirish, balki uning dunyoqarashi, his-tuyg'ulari, ijodiy fikrlashi va ma'naviy ehtiyojlarining tarkib topishiga xizmat qiladi.

Bugungi kunda maktabgacha ta'lim tashkilotlarida estetik tarbiya jarayonini tashkil etish uchun yangicha pedagogik yondashuvlar, interfaol metodlar va san'at turlarining integratsiyasi talab etilmoqda. Badiiy-estetik madaniyatni shakllantirishning mazmunini chuqur o'rganish, samarali ta'lim shakl va metodlarini aniqlash esa pedagoglarning amaliy faoliyatini boyitish bilan birga, bolalarda ijodkorlikka bo'lgan qiziqishni rivojlantiradi.

Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda badiiy-estetik madaniyatni shakllantirishning ilmiy asoslari, mazmuni va uni amalga oshirishning zamonaviy shakl hamda metodlari yoritiladi. Tadqiqot natijalari pedagoglar, tarbiyachilar hamda maktabgacha ta'lim bo'yicha mutaxassislar uchun amaliy ahamiyatga ega.

Tadqiqot metodologiyasi. Ijodiy rivojlanish qobiliyati ko'p jihatdan inson yashaydigan va tarbiyalanadigan muhitga bog'liq. Ijodkorlik har bir inson uchun u yoki bu shaklda mavjud bo'lib, ijodiy qobiliyatlarning asosiy yo'nalishlari bolalikdan kelib chiqadi, shuning uchun maktabgacha ta'lim tashkilotidagi badiiy-estetik ijodga jiddiy e'tibor berilishi kerak [1]. Badiiy-estetik kompetentsiyalarni shakllantirish sohasidagi muammolar madaniyatda ajralmas tizim sifatida ham ta'lim sohasida ham uning bir qismi sifatida seziladi.

Ushbu muammolar har xil xarakterga ega bo'lib, qayta baholash va ko'pincha qadrsizlanishga urinishlar, madaniy qadriyatlar va madaniy meros, ommaviy madaniyatning keng tarqalishi, zamonaviy san'at yo'nalishi vektorining o'zgarishi, u rivojlanish uchun emas, balki o'yinkulgiga yo'naltirilganda, madaniy o'ziga xoslikni yo'qotish, ko'p madaniyatli dunyoqarashning yo'qligi, jamiyat a'zolarining madaniy qadriyatlariga kirishning tengsiz imkoniyatlarida yaqqol namoyon bo'ladi.

Katta yoshdagi maktabgacha yoshdagi bolalarda asosiy ko'p funktsional kompetentsiyalarni ishlab chiqish talab etiladi, shunda ular bolaning shaxsiyati tarkibiga singib ketadi, bolaning hayotning turli sohalarida mavjud bo'lgan turli xil muammolarni hal qilish qobiliyatini belgilaydigan uning integral xususiyatlariga aylanadi. Kognitiv faollik va mustaqillikning shakllanishi, tashabbus ko'rsatish qobiliyati, hissiy idrok etish qobiliyati-bu amaliy tajriba orqali badiiy-estetik faoliyat jarayonida topadigan shaxsiy xususiyatlardir [2].

Estetik tarbiya axloqiy, aqliy, mehnat va jismoniy tarbiya bilan chambarchas bog'liqdir.

Estetik va axloqiy tarbiyaning o'zaro bog'liqligi shundaki, kishining go'zallikni idrok etishdan quvonishi uning boshqa kishilarga yaxshilik qilganidan xursand bo'lishiga o'xshab ketadi.

Aksincha, go'zallikni ko'ra bilmaslik undan zavqlanmaslik yomon ishlarni qilishga olib keladi. San'atning tarbiyaviy kuchi shundaki, u odamni hayotdagi voqealarni, hodisalarni chuqur hishayajon bilan idrok etishga majbur etadi. Estetik tarbiya mehnat tarbiyasi bilan chambarchas bog'liqdin Mehnat faoliyati bolalarni quvontiradi, ular birona foydali ishni bajarayotib, biron kerakli narsani yasayotib o'zlarining kuch va imkoniyatlari o'sib borayotganini sezaдилar.

«Go'zallik quvonchisiz mehnat quvonchi bo'lmaydi, - deb yozgan edi V.A.Suxomlinskiy, - ammo bularda go'zallik bola ega bo'layotgan narsa emas, balki birinchi navbatda u yaratayotgan narsadir. Mehnat quvonchi - bu turmush quvonchidir»¹ Estetik kechinmalarda har doim xayol ishtirok etadi, busiz go'zallikni idrok etish ham, ijodiy faoliyatni rivojlantirish ham mumkin emas.

Xayol faoliyat jarayonida shakllanadi. O'yin, rasm chizish, ertaklarni eshitish xayolning ishlashini talab etadi. Dastlabki vaqtlarda xayol faoliyat jarayonida narsalar bilan ta'sir etish natijasida yuzaga keladi. Keyingi bosqichlarda esa ijodiy faollikning tashqi shakllaridan sekin-asta fikrlashga o'tadi. Bola rasm chizganda yoki o'ynaganda obrazni tasvirlashdan yoki ifodalashdan oldin shu obrazni idealida yaratadi. Badiiy asarlarni idrok qilganda ham xuddi shunga o'xshash voqea yuz beradiki, bolalar asardagi qahramonlarga xayolan qo'shilib, ularning xatti-harakatlarida o'z xayollari bilan qatna-sha boshlaydilar.

Ushbu tadqiqotning metodologik asosi maktabgacha ta'lim pedagogikasi, estetik tarbiya nazariyasi hamda bolalar psixologiyasi bo'yicha ilg'or ilmiy qarashlarga tayangan holda ishlab chiqildi. Tadqiqot jarayonida bolalarda badiiy-estetik madaniyatni shakllantirishga oid pedagogik jarayonning mazmuni, shakl va metodlarini aniqlash, ularning samaradorligini baholash hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqish ko'zda tutiladi.

Metodologik asoslar

- estetik tarbiya va badiiy rivojlanishning psixologik-pedagogik nazariyalari;
- shaxsga yo'naltirilgan ta'lim konsepsiyasi;

¹ [3] Suxomlinskiy V.A. Bolalarga jonim fido. Tanlangan asarlar. T. 1. 231-bet.

- maktabgacha yoshdagi bolalarning ijodiy salohiyatini rivojlantirishga doir ilmiy qarashlar;

-zamonaviy pedagogik texnologiyalar va interfaol ta'lim metodlari.

Tadqiqot usullari

- mavzuga oid ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish;

-estetik tarbiya bo'yicha mavjud dastur va metodikalarni solishtirish;

-pedagogik tajribalarni umumlashtirish.

Bolalarning kattalar bilan ijodiy o'zaro munosabati va badiiy va faol muloqoti jarayonida yorqin ijobiy histuyg'ularni shakllantirish. [4] Rejalashtirilgan tadqiqotning asosiy g'oyasi — maktabgacha yoshdagi bolalarda badiiy-estetik madaniyatni shakllantirish jarayonini takomillashtirish, bu borada samarali pedagogik texnologiyalar, shakl va metodlarni aniqlash hamda amaliyotga tatbiq etishdan iborat. Tadqiqotning mohiyati shundaki, badiiy-estetik tarbiya bolalarning nafaqat estetik tasavvuri va didini rivojlantiradi, balki ularning hissiy-intellektual rivoji, ijodkorligi, kommunikativ ko'nikmalari hamda ma'naviy qarashlariga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Tadqiqotda ilgari surilayotgan asosiy g'oya — san'at turlarini (tasviriy san'at, musiqa, adabiyot, teatr) integratsiyalashgan holda qo'llash orqali bolalarning estetik rivojlanishiga kompleks yondashuvni shakllantirishdir. Shuningdek, interfaol metodlar, o'yin texnologiyalari, ijodiy mashg'ulotlar va zamonaviy pedagogik yondashuvlarni uyg'unlashtirish orqali ta'lim jarayonining samaradorligini oshirish ko'zda tutiladi.

Ushbu g'oya maktabgacha ta'lim jarayonida san'at orqali tarbiya berishning ustuvor ahamiyatga ega ekanini asoslab, tarbiyachilarga amaliy tavsiyalar ishlab chiqish va bolalarda badiiy-estetik madaniyatni shakllantirishning innovatsion modellari yaratishga xizmat qiladi.

Tadqiqot jarayonida maktabgacha yoshdagi bolalarda badiiy-estetik madaniyatni shakllantirish bo'yicha mavjud pedagogik amaliyot, o'quv jarayoni mazmuni, tarbiyachilarning metodik tayyorgarligi va bolalarning badiiy-estetik rivojlanish darajalari har tomonlama tahlil qilindi.

Olingan ma'lumotlar nazariy adabiyotlar tahlili, kuzatuvlar, suhbatlar, diagnostik testlar va tajriba-sinov ishlari asosida baholandi.

1.Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida estetik tarbiya jarayoni ko'proq an'anaviy mashg'ulotlar shaklida olib boriladi;

2.Tarbiyachilarning aksariyati san'at turlarini integratsiya qilishda qiynaladi;

3.Bolalarning tasviriy faoliyatga bo'lgan qiziqishi yuqori bo'lsa-da, musiqa va teatrlashtirilgan faoliyatga jalb etilish darajasi teng emas.

Shuningdek, o'quv jarayonida interfaol metodlardan foydalanish yetarli emasligi aniqlangan.

Tajriba guruhi bilan o'tkazilgan mashg'ulotlarda quyidagi metodlar qo'llanildi:

San'at turlarining integratsiyasi (musiqa + tasviriy san'at, badiiy o'qish + dramatisatsiya), o'yin texnologiyalari asosidagi badiiy faoliyat, muammoli vaziyatlar, ijodiy topshiriqlar, mini-spektakllar.

Natijalar shuni ko'rsatdiki Tajriba guruhi bolalarining estetik didi 25–30% ga yaxshilandi, rang, shakl, harakat va musiqiy ritmni idrok etish ko'nikmalari sezilarli ravishda rivojlandi,

bolalarning ijodiy faolligi va mustaqil badiiy ifoda qilish darajasi oshdi, guruhda emotsional ijobiy muhit shakllandi, bolalar o'rtasidagi kommunikativ ko'nikmalar mustahkamlandi.

Tadqiqot davomida o'tkazilgan so'rov va intervyular shuni ko'rsatdiki tarbiyachilarning 60–65% i estetik tarbiyaga oid zamonaviy metodikalardan xabardor emas;

yangicha yondashuvlar bo'yicha malaka oshirishga ehtiyoj yuqori;

integrativ mashg'ulotlarni rejalashtirishda metodik qo'llanmalarga talab kuchli.

Tadqiqot natijasida quyidagi xulosalarga kelindi:

1. Badiiy-estetik madaniyatni shakllantirish jarayoni kompleks yondashuvni talab qiladi.

2. San'at turlarining integratsiyasi bolalarda estetik idrok, emotsional sezgirlik va ijodiy tafakkur rivojiga kuchli ta'sir ko'rsatadi.

3. Interfaol metodlar va o'yin texnologiyalari ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi.

4. Tarbiyachilarning metodik mahoratini oshirish badiiy-estetik tarbiya sifatini yaxshilashda hal qiluvchi omil hisoblanadi.

5. Taklif etilgan pedagogik model asosida o'tkazilgan tajribalar badiiy-estetik madaniyatni shakllantirishda yuqori samaradorlikni namoyon etdi.

Tadqiqod maktabgacha yoshdagi bolalarda badiiy-estetik madaniyatni shakllantirish jarayoni murakkab, ammo pedagogik jihatdan yuqori samaradorlikka ega bo'lgan tizimli faoliyat ekanini ko'rsatdi. Tadqiqot davomida aniqlanganki, estetik tarbiya bolalarning dunyoqarashi, tasavvuri, emotsional sezgirliigi, ijodiy fikrlashi va shaxsiy rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

San'at turlarini integratsiyalashgan holda qo'llash, o'yin texnologiyalari va interfaol metodlar bilan boyitilgan mashg'ulotlar bolalarda nafaqat badiiy ko'nikmalarni, balki muloqot, hamkorlik, mustaqillik va tashabbuskorlik sifatlarini ham rivojlantiradi. Tajriba-sinov ishlari shuni tasdiqladiki, yangicha pedagogik yondashuvlar qo'llanilganda bolalarning estetik idroki, ijodiy faolligi va badiiy ifodalanish darajalari sezilarli ravishda oshadi. Tarbiyachilarning metodik tayyorgarligini mustahkamlash, ularni zamonaviy estetik tarbiya metodlariga o'rgatish esa jarayonning samaradorligini yanada oshiradi.

Shu asosda quyidagi xulosalarga kelindi:

Badiiy-estetik tarbiya maktabgacha ta'lim jarayonining ajralmas qismi bo'lib, kompleks yondashuv talab etadi.

San'at turlarining integratsiyasi bolalarning estetik rivojiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Interfaol va o'yin texnologiyalari estetik tarbiyaning samaradorligini sezilarli oshiradi.

Tarbiyachilar malakasini muntazam rivojlantirish badiiy-estetik ta'lim sifati uchun muhim omildir. Taklif qilingan yondashuvlar amaliyotga joriy etilsa, bolalarda estetik madaniyatni shakllantirish jarayoni yanada takomillashadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Штурнева, Т. П. Роль предметно-развивающей среды в системе дошкольного образования / Т. П. Штурнева, Д. Н. Ким, Л. И. Токарева. - Текст: непосредственный // Образование и воспитание. - 2020. - № 5 (31). - С. 22-26.

2. Лыкова Ирина Александровна, О сущности и специфике художественно-эстетической деятельности (опыт педагогической реконструкции и моделирования) // Вестник МГУКИ. 2015. №2 (64).
3. Suxomlinskiy V.A. Bolalarga jonim fido. Tanlangan asarlar. T. 1. 231-bet.
4. Комарова Т.С. Методика обучения изобразительной деятельности и конструированию. М.: Просвещение, 1991.
5. Mahmudova D. Maktabgacha yoshdagi bolalarda ijodiy rivojlanish. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2021.
6. Gardner H. Art Education and Human Development. – Los Angeles: SAGE Publications, 2011.
7. Lowenfeld V. Creative and Mental Growth. – New York: Macmillan, 2020 (qayta nashr).
8. Tadqiqotlar.UZ — “Maktabgacha yoshdagi bolalarda badiiy-estetik layoqatni shakllantirishning mazmuni, shakl, metod, vositalari” maqolasi mavjud.